

ПОЛЬСЬКИЙ МОВНИЙ ОБРАЗ НЕЗАБУДКИ (НАЗВА, ГІПЕРОНІМИ, ГІПОНІМИ)

У статті здійснюється реконструкція мовного образу незабудки за методологією Єжи Бартмінського, яка використовується в етнолінгвістичному “Словнику народних стереотипів і символів” (“Słownik stereotypów i symboli ludowych”). Відповідно до цієї методології експлікація будується за фасетами. Автор розвідки представляє три фасети польського мовного образу незабудки: назва, гіпероніми, гіпоніми.

The author makes reconstruction of the linguistic image of the flower forget-me-not on the base of the Jerzy Bartmiski's methodology, used in the “Dictionary of folk stereotypes and symbols” (“Słownik stereotypów i symboli ludowych”). According to the methodology the explication part of the article has facet structure. The author presents three facets of the Polish linguistic image of the flower forget-me-not: name, hyperonyms, hyponyms.

Одним з найактуальніших напрямів сучасного мовознавства є етнолінгвістика. Найбільш розвиненими у слов'янському світі на сьогодні є російська та польська етнолінгвістичні школи. У межах російської етнолінгвістики виділяють дві течії: історичну й діалектологічну, а в Польщі сформувалася потужна школа когнітивної етнолінгвістики¹. Метою етнолінгвістичних студій є реконструкція картини світу, закріпленої в мові певного етносу.

Поняття мовної картини світу, як і ідеї, на які спирається сучасна етнолінгвістика, не є винаходом останніх років. Вони пов'язуються з іменами І.Г. Гердера, В. фон Гумбольдта, Ф. Боаса, Л. Вайсгербера, Е. Сепіра й Б. Уорфа, О.О. Потебні та ін. Розуміння мовної картини світу безпосередньо пов'язане з поняттям внутрішньої форми слова та внутрішньої форми мови, які були впроваджені в мовознавство В. фон Гумбольдтом та О.О. Потебнею (це питання детально висвітила Т.О. Черниш²). Ми не розглядатимемо тут історії етнолінгвістики, ані становлення поняття мовної картини світу, оскільки ці проблеми заслуговують на окреме дослідження. Зазначимо лише, що у своїй праці ми спираємося на дефініцію Є. Бартмінського та Р. Токарського, за якою мовна картина світу – це “певний набір суджень, закріплених більшою чи меншою мірою в

мові та вкладених у значення слів або ж цими значеннями імплікованих, який повідомляє про риси і способи існування об'єктів позамовного світу”, “втілення комплексу відношень, що містяться в мовному оформленні тексту та виникають зі знань про позамовний світ”^{*3}.

Метою нашої розвідки є вивчення польського мовного образу незабудки, який становить фрагмент польської мовної картини світу. Є. Бартмінський та С. Небжеговська, досліджуючи питання категоризації та встановлюючи набір фасетів для опису мовних стереотипів, торкалися проблеми реконструкції мовного образу квітів⁴. Розглядала окремі питання відтворення мовного образу квітів також А. Вежбіцька⁵. Мовний образ квітів, представлений у сучасній польській поезії, був предметом вивчення в монографії Д. Пекарчик⁶. Ми ж досліджуємо мовний образ незабудки на матеріалі лексикографічних, фольклорних, етнографічних даних і прагнемо реконструювати відповідний фрагмент польської народної мовної картини світу.

Дослідження здійснюється на матеріалі даних, зібраних нами в Етнолінгвістичному архіві Відділу текстології та граматики сучасної польської мови Інституту польської філології Університету Марії Склодовської-Кюрі в Любліні (керівник відділу – Є. Бартмінський)**. Для реконструкції мовного образу незабудки ми використовуємо методологію, розроблену Єжи Бартмінським для етнолінгвістичного “Словника народних стереотипів і символів”⁷. За цією методологією мовний образ предмета чи явища описується у вигляді статті етнолінгвістичного словника. Кожна така стаття складається з кількох елементів: вступу, експлікації та документації⁸. Експлікаційна частина має фасетну структуру, а документаційна – жанрову. У нашій розвідці представлено лише вступну та три фасети експлікаційної частини (назва, гіпероніми, гіпоніми) лексикографічної статті про незабудку. Решта фасетів і документація будуть висвітлені в наступній праці.

Дослідження здійснюється на матеріалі польської мови й присвячене образу незабудки в польській мові та культурі, тому, використовуючи в експлікаційній частині слово *незабудка*, ми маємо на увазі польське суспільне уявлення про об'єкт *niezapominajka*, відтворене нами при аналізі лексикографічних, етнографічних та фольклорних даних.

Niezapominajka, niezabudka – укр. *незабудка* ‘квітка з дрібними блакитними (зрідка білими, жовтими, рожевими) квіточками, яка довго цвіте, росте на вологих луках, біля водоймищ або вирощується біля штучних ставків, у парках, садках’ (*Myosotis*).

Вступ. Незабудка, як будь-яка квітка, є символом весни, молодого життя, життєвої сили й радості⁹. Колір пелюсток квітів має важливе символічне значення: блакитний колір означає таємницю, щире самозречення, жертвність¹⁰, тому незабудка, яка має блакитні квітки (хоча квітки окремих сортів незабудки бувають жовтими чи іншого кольору), сприймається як символ таємничості й самозречення. У популярних в епоху бідермеєру збірниках, присвячених мові квітів, незабудка визначалася так: “*trzy słowa przypominają o pragnieniu spotkania – nie zapomnij mnie!*” (‘три слова нагадують про бажання зустрітися – не забудь мене!’)¹¹, “*posłuchaj, co szeptem ten kwiatuśzek*” (‘послухай, що шепоче ця квіточка’)¹². Ці дані відображають основне символічне значення незабудки, а саме: вічну (або принаймні тривалу) пам’ять, нагадування про когось¹³. Також незабудка вживається як символ чоловічої постійності, вірності¹⁴.

Експлікація. Назва. Назва *niezapominajka* сьогодні має загальнопольський характер і використовується для позначення поширеної в Польщі квітки (бл. 10 сортів), яка росте як дико, так і спеціально вирощується в парках та садках. Загальнопольська назва *niezapominajka* використовується з XVIII ст. і походить від старопольських форм *nie-zapominaj-mię* ‘не забувай мене’ (1528) та *nie-zapomni-mię* ‘не забудь мене’ (друга половина XV ст.), які є перекладом німецького *Vergiss-mein-nicht* ‘те саме’ (1408)¹⁵. Регіональна назва *niezabudka* з’явилася у другій половині XVIII ст. Її походження пояснюють так само¹⁶. Хоча варто зазначити, що для польської мови таке тлумачення є недостатнім. Таким же є механізм творення української та російської назви *незабудка* від конструкції *не забудь*, а для польської мови ця назва є запозиченням з української (чи російської), яке функціонує як східний (навіть означуваний як львівський¹⁷) діалектизм.

Назва квітки *Myosotis* у більшості індоєвропейських мов є формацією, похідною від конструкції *не забудь (мене)*¹⁸, проте, чим зумовлене використання такої назви саме для цієї рослини, пояснити складно. Так А. Баньковський зазначає, що, імовірно, поява назви зумовлена магічними діями¹⁹, не уточнюючи, якими. П.Я. Черних

пише, що, за народними віруваннями, той, хто носить ці квіти, захищає себе від невірності коханого (коханої)²⁰, не подаючи, чим мотивується це вірування. Лише Етимологічний словник української мови наводить можливе пояснення: “назва рослини зумовлена тим, що її квіти довго не в’януть, у зв’язку з чим їх звичайно дарують на пам’ять (*на не́ забудь*)”²¹. У сербській мові незабудка називається *споменак, поменак, незаборавак, мајкине очи, мачије очи, поточница, жабинац*²². За даними В. Чайкановича, П. Софрич занотував про виникнення квітки легенду з околиць Ниша, про яку каже, що вона народна²³. За цією легендою, одна дівчина захотіла, щоб хлопець приніс їй певну красиву блакитну квітку з-над прірви. Хлопець пішов, але впав у прірву й загинув. Останні слова, які він скерував до дівчини, були: “Не забудь мене!” (Не заборави ме!), звідки й залишилася квітці назва незабудка (незаборавак)²⁴.

Питомою старопольською назвою квітки *Myosotis e żabie oczka*²⁵. Точний відповідник цієї назви (з точки зору будови) знаходимо в українській мові (*вочка жабині, вочка жаб’ячі, очі жабині, очка жабині* ‘*Myosotis arvensis*’; *очка жабині, очка жаб’ячі* ‘*Myosotis sp.*’²⁶), а часткові відповідники функціонують як в українській (*жаб’юрки* ‘*Myosotis scorpioides L.*’²⁷), так і в сербській мові (*жабинац*²⁸). В. Чайканович пише: “Найдавніша назва рослини, безсумнівно, жабинац, оскільки таке ж слово знаходимо в польській (жабик) і сербо-лужицькій (жабијаца квјетка)”²⁹.

Поява в старопольській назві *żabie oczka* іменника *oczka*, на нашу думку, мотивується подібністю форми квітки до форми очей. Підтвердження цієї тези знаходимо в А. Баньковського, який не висловлює прямо такої гіпотези, але спонукає до її виникнення, говорячи: “давнім грекам ця квітка нагадувала мишачі вуха (*myos-ōta...*)”³⁰. А. Спутьнік пише, що назва *ptasze oczka* з XVI ст. означала рослину *Veronica L.* – укр. *вероніка*, а з XVIII ст. використовується також як назва сорту незабудки (*Myosotis L.*) “від форми квітів, подібних до очей”³¹. Аргументом на користь того, що основна риса, підкреслена в назві *żabie oczka*, – це власне схожість квітки до очей, є варіативність прикметникового елементу в іншій польській назві квітки *ptasze oczka*³², *ptasie oczko / ptasze oczko*³³ (див. також нижче), у відповідних українських словосполученнях: *очі гадячі* ‘*Myosotis alpestris R.W. Schmidt*’; *вічка павині* ‘*Myosotis scorpioides L.*’; *очко риб’яче* ‘*Myosotis sp.*’³⁴, – а також у сербських назвах: *мајкине очи, мачије очи*³⁵.

Поява у старопольській назві *żabie oczka* прикметника *żabie* може пояснюватися по-різному. В. Чайканович припускає, що “з огляду на те, що рослина називається також *majkine* очи, не є неймовірним, що жаба тут означає якесь старовинне жіноче божество, атрибутом якого вона була”³⁶. Автор також стверджує, що “в далекому минулому наша язичницька богиня родючості, відома під суфеміністичною назвою Баба, уявлялася у вигляді жаби”³⁷. Проте, можливо, що означення *żabie* з’явилося в назві квітки через те, що незабудки ростуть переважно на вологих луках, на берегах водоймищ і под., тобто там, де водяться жаби. У таких болотяних, вологих місцевостях та самих водоймах живуть також інші тварини й риби, що відбито в українських народних назвах незабудки: *очи гадячі* ‘*Myosotis alpestris* R.W. Schmidt’, *гадече зілля* ‘*Myosotis incrasata* Guss.’, *гадече зілля* ‘*Myosotis scorpioides* L.’, *ящурчина квітка* ‘*Myosotis sylvatica* Hoffm.’, *очко риб’яче* ‘*Myosotis* sp.’³⁸.

Деривати від назв *niezapominajka*, *niezabudka* зафіксовані лише у Словнику польської мови за ред. В. Дорошевського: *niezapominajkowy*, *niezabudkowy*. Обидва прикметники мають два значення: 1) такий, що стосується незабудок, зроблений із незабудок; 2) про світло-блакитний колір³⁹.

Синонімами назви *niezapominajka* є регіоналізм *niezabudka*⁴⁰. М. Банько кваліфікує останню назву як розмовну або регіоналізм⁴¹, а С. Дубіш – як львівський регіоналізм⁴². Зафіксовані також інші варіанти назви: *niezapominaj* / *niezapominajka* / *niezapomni* / *nizezapomninię* (*nyezapomnnyumo*)⁴³; *ńezapómńalki*⁴⁴, – та назви незабудки: *barwa*, *pacierzyczka*, *ptasie oczko* / *ptasze oczko*⁴⁵; *nieznajki*⁴⁶; *zabie џ ocko*⁴⁷, *żabie oczko*⁴⁸; *ń'ezabãtka*, *ńezabãčka*, *ńezegãdka*, *niezapinajmajtki* (“żartobl. o niezapominajce” ‘жартома про незабудку’)⁴⁹; *ńezabačnica*⁵⁰.

Назви *niezapominajka* та *niezabudka* уже були проаналізовані вище. Походження варіантів *niezapominaj* / *niezapominajka* / *niezapomni* / *nizezapomninię* (*nyezapomnnyumo*)⁵¹, *ńezapómńalki*⁵² пояснюється так само, як походження загальнопольської назви *niezapominajka*.

Назва *barwa*⁵³ мотивується визначною рисою незабудки – яскравим кольором квітки.

Назва *pacierzyczka*⁵⁴ походить від *pacierze* ‘чотки’ і, очевидно, спирається на подібність способу розташування квіток на стеблі до способу розташування елементів чоток (квітки ніби намистини, нанизані на нитку стебла).

Про означуваний елемент у сполучі *ptasie oczko* / *ptasze oczko*⁵⁵ уже йшлося вище, а про означення детальніше ми говоритимемо в підрозділі гіпоніми.

Словотворча структура іменника *nieznajki*⁵⁶ здається цілком прозорою. Очевидно, що мотивуючими елементами тут є заперечна частка *nie* ‘не’ та дієслово *znać* ‘знати’. Проте, якщо розглядати такий варіант появи аналізованої назви, залишається незрозумілим, чим він викликаний. Якщо ж припустити, що діалектний іменник *nieznajki* виник внаслідок спрощення загальнопольської назви *niezapominajki* шляхом опускання форманту (*-apomi-*), знаходимо відповідь на поставлене питання, адже спрощення є звичайним процесом, викликаним дією тенденції до економії мовних засобів, а крім того, такий “спрощений” іменник отримує додаткову уявну словотворчу мотивацію у вигляді реалізації існуючої в польській мові словотворчої моделі – творенні деривата від існуючих слів *nie* та *znać*.

Про сполуки *zabie w oczko*⁵⁷, *zabie oczko*⁵⁸ уже йшлося вище, а також ітиметься у підрозділі гіпоніми.

Лексеми *ńezabãtka*, *ńezabãčka*⁵⁹, *ńezabačnica*, за легендарною, походять від сполуки *ńe z'abõča* ‘не забути’: *Jak Pan Bóg dövöl jim'ona kv'atom, tẽ ńezabõtka z'abõča suw eje m'ono i copnã sã do Pana Bw ega, žebẽ jẽš röz p'w ev'edzõl jẽ to m'ono. A Pan Bóg jẽ řek: Bez to, že mõš v'ater w glov'e ji z'abõča jẽ suw eje m'ono, to bãdžeš sã na v'edno nazeva ńezabõtka*⁶⁰ (‘коли Господь Бог надавав назви квітам, незабудка забула своє ім'я і повернулася до Бога, щоб він іше раз сказав їй цю назву. А Бог сказав, що через те, що в неї вітер у голові і через те, що забула своє ім'я, вона буде зватися незабудкою’).

Жартівливе переосмислення назви *niezapominajka* представляє іменник *niezapinajmjtki* ‘не зацібай штани’⁶¹.

Назва *ńezegãdka*, згідно з народною етимологією, пояснюється так: “*ńezegãdka ńikogo ńe zagadẽje, a jednak lãdze o ńe pam'atajã*” ‘незабудка ні до кого не заговорить, а все-таки люди про неї пам'ятають’⁶².

Гіперонімами для незабудки (пол. *niezapominajka*, *Myosotis*) є *kwiat* ‘квітка’ – загальне⁶³; *kwiatek* ‘квіточка’⁶⁴; *kwiateczek* ‘квітенька’⁶⁵. З огляду на місце зростання незабудка належить до польових квітів: *kwiat polny*⁶⁶, а також квітів, які ростуть на болотах: *blotna niezapominajka*⁶⁷, *niezapominajka blotna*⁶⁸, *niezapominajek*

*blotny*⁶⁹. З огляду на колір незабудка визначається як *kwiat niebieski*⁷⁰ ‘блакитна квітка’.

Гіпоніми. Назви *niezapominajka*, *niezabudka* (та їх варіанти) можуть використовуватися як для означення незабудок як різновиду рослин (*Myosotis*) (див. вище), так і окремого сорту незабудок – незабудки болотяної (*Myosotis palustris* = *Myosotis scorpioides*): *niezabudka lud.*, *niezapominaj mnie*, *niezapominajka*, *niezapominajki*, *niezapominek*⁷¹. При цьому іменникова назва може вживатися як самостійно, так і з означенням *blotna* ‘болотяна’: *blotna niezapominajka*⁷², *niezapominajka blotna*⁷³, *niezapominajek blotny*⁷⁴.

Назва *zabioczy lud.*, *żabie oczka*⁷⁵, *żabie oczy*⁷⁶ так само може вживатися по відношенню до сорту незабудки болотяної (*Myosotis palustris* = *Myosotis scorpioides*). Як уже зазначалося, в цій сполуці підкреслюється подібність квітки до очей.

Крім того, незабудка болотяна може називатися *modrę krępk'i*⁷⁷. Поява означення *modrę* ‘сині’ зумовлена кольором квітки, а означуваний іменник *krępk'i*, імовірно, мотивується тим, що незабудка болотяна квітне суцвіттями (пор. кашубське *krępkòwac sã* ‘збиватися в грудки’⁷⁸).

Незабудка болотяна у Словнику польської мови М.С.Б. Лінде називається також *pacierzyczka blotna*⁷⁹. Означення *blotna* ‘болотяна’ зумовлене місцем зростання квітки *pacierzyczka blotna*⁸⁰, мотивація означуваного іменника розглядалася вище.

Назва цього ж сорту незабудки *otočnik*⁸¹ походить від дієслова *otoczyć* ‘оточити’ і може спиратися на те, що незабудки ніби оточують по берегах водойми, або на те, що самі квітки ніби оточують стебло.

Місцем зростання мотивуються назви незабудки болотяної *potozhnize*, *potuzhniza*. М.С.Б. Лінде сам робить біля них відсилач до іменника *potok* ‘потік’⁸².

Незабудка польова (*Myosotis arvensis*) має назву *mysze uszko*⁸³. Про те, що форма бутона квітки нагадувала вуха миші також давнім грекам, уже згадувалося вище.

Незабудка дрібноцвіта (*Myosotis stricta*) називається *ptasie oczka*⁸⁴. Якщо порівняти назви незабудки болотяної *żabie oczka*⁸⁵ та незабудки дрібноцвітої *ptasie oczka*⁸⁶, очевидно стає їхня подібність за формою й кольором до очей, а водночас їхня відмінність у розмірі квітки: незабудка болотяна має більші, а незабудка дрібноцвіта – дрібніші квіти, що й підкреслено в українській назві останньої.

Проаналізувавши мовний образ незабудки за трьома фасетами (назва, гіпероніми, гіпоніми), ми виявили такі її стереотипні риси: незабудка цвіте протягом тривалого часу; її квітки найчастіше бувають світло-блакитного кольору; форма (і блакитний колір) квітки подібна до форми очей, а форма бутона (і його волохатість) – до мишачих вух; квітки розташовуються одна над одною, нагадуючи чотки; незабудка росте на болотах, ніби оточуючи береги водоймищ, а також на полях. Усі ці стереотипні риси незабудки закріплені в польській мові, що й було простежено в нашій розвідці. Аналіз мовного образу незабудки за рештою фасетів буде здійснено в наступних працях.

¹Bartmiński J. Etnolingwistyka słowiańska – próba bilansu // Etnolingwistyka. – 2005. – № 16. – S. 9-28; ²Черниш Т.О. Внутрішня форма мовних одиниць і проблема мовного образу світу // О.О. Потебня й актуальні питання мови та культури: Збірник наукових праць. – Київ, 2004. – С. 83-88; *Тут і далі переклад наш; ³Bartmiński J., Tokarski R. Językowy obraz świata a spójność tekstu // Teoria tekstu: Zbiór studiów / Pod red. T. Dobrzyńskiej.– Wrocław, 1986. – S. 65-81; ⁴Bartmiński J. O profilowaniu i profilach raz jeszcze // O definicjach i definiowaniu / red. J. Bartmiński, R. Tokarski. – Lublin, 1993. – S. 269-275; Bartmiński J., Niebrzegowska S. Profile a podmiotowa interpretacja świata // Profilowanie w języku i w tekście / Pod red. J. Bartmińskiego, R. Tokarskiego. – Lublin, 1998.– S. 211–224; ⁵Wierzbicka A. Lexicography and Conceptual Analysis. – Ann Arbor, 1985; ⁶Piekarczyk D. Kwiaty we współczesnym językowym obrazie świata. – Lublin, 2004; **Матеріали було зібрано в 2005 р. під час стажування в рамках наукової стипендії, наданої Касою ім. Юзефа Мьяновського – Фонду підтримки науки; ⁷Słownik stereotypów i symboli ludowych / Koncepcja łałości i redakcja: J. Bartmiński.– Lublin, 1996. – T. 1: Kosmos.– Cz. 1: Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie; Cz. 2: Ziemia, woda, podziemie. – Lublin, 1999; Bartmiński J. Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji słowa // L. Nępor-Ajdaczyc. Polska etnolingwistyka kognitywna.– Kijów, 2007. – S. 57–67; Барминьский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике.– Москва, 2005. – С. 55-86; ⁸Słownik stereotypów i symboli ludowych. Op. cit. – T. 1: Kosmos. – Cz. 1: Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie.– S. 16-17; ⁹Biedermann H. Leksykon symboli. – Warszawa, 2001.– S. 181; ¹⁰Там само. – С. 182; ¹¹Там само.– С. 183; ¹²Там само. – С. 184; ¹³Мова квітів // Literatura Ludowa. – 1978. – R. 4-6. – S. 149; ¹⁴Kopaliński W. Słownik symboli.– Warszawa, 2001.– S. 182; ¹⁵Bańkowski A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa, 2000. – T. 2. – S. 314; ¹⁶Там само. – С. 314; ¹⁷Uniwersalny słownik języka polskiego / Pod red. S. Dubisza. – Warszawa, 2003. – T. II. – S. 990; ¹⁸Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. – Москва, 1971. – Т. 3. – С. 59; Bańkowski A. Op. cit. – T. 2. – S. 314;

Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка.– Москва, 1999. – Т. I. – С. 567; Етимологічний словник української мови: У семи томах / Ред. колегія: О.С. Мельничук, В.Т. Коломієць, Т.Б. Лукінова та ін. – Київ, 2003. – Т. IV.– С. 65; ¹⁹Bańkowski A. Op. cit. – S. 314; ²⁰Черных П.Я. Указ. раб. – Т. I. – С. 567; ²¹Етимологічний словник української мови... Зазнач. праця. – Т. IV. – С. 65; ²²Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба. По Ангелу де Губернатису / Скупио и саставио Нишевљанин (П. Софрић). – Београд, 1912. – С. 206; ²³Чайкановић В. Речник српских народних веровања о билькама. – Београд, 1994. – С. 191; ²⁴Там само. – С. 191; ²⁵Bańkowski A. Op. cit. – S. 314; ²⁶Кобів Ю. Словник українських наукових і народних назв судинних рослин. – Київ, 2004. – С. 281-282; ²⁷Там само. – С. 281; ²⁸Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба. Нав. дело. – С. 206; ²⁹Чайкановић В. Нав. дело.– С. 191; ³⁰Bańkowski A. Op. cit. – S. 314; ³¹Spólnik A. Nazwy polskich roślin do XVIII wieku. – Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, 1990. – S. 116; ³²Там само. – С. 116; ³³Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich, zawierający ludowe oraz naukowe nazwy i synonimy polskie, używane dla zwierząt i roślin od XV-go wieku aż do chwili obecnej. Źródło zestawione z synonimami naukowymi łacińskimi. Zebrał i ułożył Erazm Majewski. – Warszawa, 1894. – Tom II: Słownik łacińsko-polski. Pomnożony porównawczym materiałem, zaczerpniętym z innych języków słowiańskich. – Część druga: M-Z. – S. 508-509; ³⁴Кобів Ю. Зазнач. праця.– С. 281-282; ³⁵Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба. Нав. дело. – С. 206; ³⁶Чайкановић В. Нав. дело. – С. 191; ³⁷Чайкановић В. Из наше старе религије. Наше село. – Београд, 1929. – С. 332; ³⁸Кобів Ю. Зазнач. праця. – С. 281-282; ³⁹Słownik języka polskiego / Pod red. W. Doroszewskiego. – Warszawa, 1958-1962. – Т. I-XI. – Przedruk elektroniczny. – Warszawa, 2000; ⁴⁰Słownik języka polskiego / Pod red. W. Doroszewskiego. – Op. cit.; Słownik języka polskiego / Pod red. M. Szymczaka: przedruk elektroniczny. – Warszawa, 2000; Linde M.S.B. Słownik języka polskiego. – Warszawa, 1994. – Т. III. – S. 342-343; Bańkowski A. Op. cit. – S. 314; Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich... Op. cit. – Warszawa, 1889. – Т. I: Słownik polsko-łaciński. – S. 255; Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich... Op. cit. – Warszawa, 1894. – Tom II: Słownik łacińsko-polski. Pomnożony porównawczym materiałem, zaczerpniętym z innych języków słowiańskich. – Część druga: M-Z.– S. 508-509; ⁴¹Inny słownik języka polskiego / Pod red. M. Bańki. – Warszawa, 2000.– Т. I.– S. 1026; ⁴²Uniwersalny słownik języka polskiego. Op. cit. – S. 990; ⁴³Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich... Op. cit. – Warszawa, 1894. – Tom II. – Część druga. – S. 508-509; ⁴⁴Sychta B. Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej. – Wrocław, 1972. – Т. II.– S. 145; ⁴⁵Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich... Op. cit.– Warszawa, 1894. – Tom II. – Część druga. – S. 508-509; ⁴⁶Rogowska-Cybulska E. Gwarowy obraz roślin w świetle aktywności nominacyjnej ich nazw. – Gdańsk, 2005.–

S. 291; ⁴⁷Dobrzyński W. Gwary powiatu niemodlińskiego. – Wrocław, 1967. – Cz. 2: Morfologia, teksty gwarowe. – S. 59; ⁴⁸Udziela S. Świat nadmysłowy ludu krakowskiego po prawym brzegu Wisły. – Warszawa, 1900-1901. – S. 68; ⁴⁹Sychta B. Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej. – Wrocław, 1967-1976. – T. III. – S. 252; ⁵⁰Tam samo. – T. VII. – C. 194; ⁵¹Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich... Op. cit. – Warszawa, 1894. – Tom II. – Część druga. – S. 508-509; ⁵²Sychta B. Słownictwo kociewskie... Op. cit. – T. II. – S. 145; ⁵³Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich... Op. cit. – Warszawa, 1894. – Tom II. – Część druga. – S. 508-509; ⁵⁴Tam samo. – C. 508-509; ⁵⁵Tam samo. – C. 508-509; ⁵⁶Rogowska-Cybulska E. Op. cit. – S. 291; ⁵⁷Dobrzyński W. Op. cit. – S. 59; ⁵⁸Udziela S. Op. cit. – S. 68; ⁵⁹Sychta B. Słownik gwar kaszubskich... Op. cit. – T. III. – S. 252; ⁶⁰Tam samo. – T. VII. – C. 194; ⁶¹Tam samo. – T. III. – C. 252; ⁶²Tam samo. – T. III. – C. 252; ⁶³Tam samo. – T. III. – C. 252; Złote ziarna. Antologia współczesnej poezji ludowej ziemi zamojskiej / zebrał, oprac. i posłowiem opatrzył J. Adamowski. – Lublin, 1985. – S. 58; Twórczość ludowa Kurpiów // Polska Sztuka Ludowa. – 1964. – R. 2. – S. 109; Chmielińska A. Księżacy (Łowiczanie). – Kraków, 1925. – S. 68; Mowa kwiatów // Literatura Ludowa. – 1978. – R. 4-6. – S. 142, 149; Lorentz F., Fischer A., Lehr-Spławiński T. Kaszubi. Kultura ludowa i język. – Toruń, 1934. – T. XVI. – Cz. 1. – S. 80; Udziela S. Op. cit. – S. 68; Łódzkie Studia Etnograficzne. – 1988. – R. 28. – S. 18; ⁶⁴Chmielińska A. Op. cit. – S. 37; Wisła. – 1889. – T. 3. – S. 512; ⁶⁵Bajki i podania / zebrał J. Lompa. – Wrocław, 1965. – S. 155; Pieśni ludowe z polskiego Śląska / wydali i komentarzem zaopatrzyli J. Ligęza i S.M. Stoiński. – Kraków, 1938. – T. II. – S. 216; ⁶⁶Łódzkie Studia Etnograficzne. – 1981. – R. 23. – S. 103; ⁶⁷Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich... Op. cit. – Warszawa, 1894. – Tom II. – Część druga. – S. 509; ⁶⁸Sychta B. Słownik gwar kaszubskich... Op. cit. – T. III. – S. 98; ⁶⁹Wisła. – 1900. – T. 14. – S. 83; ⁷⁰Bajki i podania... Op. cit. – S. 155; ⁷¹Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich... Op. cit. – Warszawa, 1894. – Tom II. – Część druga. – S. 509; ⁷²Tam samo. – C. 509; ⁷³Sychta B. Słownik gwar kaszubskich... Op. cit. – T. III. – S. 98; ⁷⁴Wisła. – 1900. – T. 14. – S. 83; ⁷⁵Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich... Op. cit. – Warszawa, 1894. – Tom II. – Część druga. – S. 509; ⁷⁶Petrow A. Lud ziemi Dobrzyńskiej, jego charakter, mowa, zwyczaje, obrzędy, pieśni, przysłowia, zagadki itp. // Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej wydawany staraniem Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności. – 1878. – T. 2. – S. 258; ⁷⁷Sychta B. Słownik gwar kaszubskich... Op. cit. – T. III. – S. 98; ⁷⁸Gółąb E. Słoworz polsko-kaszëbsczi. – wersja elektroniczna; ⁷⁹Linde M.S.B. Op. cit. – T. 3. – S. 343; ⁸⁰Tam samo. – C. 343; ⁸¹Tam samo. – C. 343; ⁸²Tam samo. – C. 343; ⁸³Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich... Op. cit. – Warszawa, 1894. – Tom II. – Część druga. – S. 509; ⁸⁴Tam samo. – C. 509; ⁸⁵Tam samo. – C. 509; ⁸⁶Tam samo. – C. 509.